

2 Бураўкін, Г. Чытаю тайнапіс вачэй: Вершы пра каханне / Г. Бураўкін. – Мінск : Юнацтва, 2001. – 158 с.

3 Вярцінскі, А. Жанчына. Мужчына. Каханне... / А. Вярцінскі. – Мінск : Выд-ва “Чатыры чвэрці”, 2003. – 64 с.

4 Бельскі, А. Краса і смутак / А. Бельскі. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 237 с.

УДК 821.161.3-14*Р.Баравікова

Д. І. КІАРЭСКУ

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ПСІХАЛАГІЧНЫ ДЫСБАЛАНС ЛІРЫЧНАЙ ГЕРАІНІ Р. БАРАВІКОВАЙ ВА ЎМОВАХ ІДЭАЛІЗАЦЫІ КАХАННЯ

У артыкуле аналізуецца ўнутраны стан і наводзіны лірычнай гераіні Раісы Баравіковай ва ўмовах ідэалізацыі ёю кахання і каханага. Разглядаюцца наступствы такога ўспрыняцця. Звяртаецца ўвага на тое, што лірычная гераіня сутыкаецца з эмацыянальнай дысгармоніяй, разглядаюцца і вызначаюцца верагодныя прычыны гэтага душэўнага дысбалансу. На падставе аналізу вершаў выяўляецца траўматычны вопыт лірычнага “Я” паэтэсы. Сцвярджаецца, што траўматызацыя эмацыянальнага стану лірычнай гераіні абумоўлена яе развітаннем з каханым.

Раіса Баравікова – адна з яркіх фігур у беларускай жаночай паэзіі, чыя творчасць прасякнута глыбокай пачуццёвай пранікнёнасцю і эмацыянальнай шчырасцю. Творца спалучае тонкае ўспрыманне свету і неверагодны лірычны літаратурны талент, з дапамогай якога яна па-майстэрску стварае вершы, якія прыцягваюць увагу не толькі літаратуразнаўцаў, а і шырокае кола чытачоў. Раіса Баравікова стала сімвалам беларускай жаночай душы, напоўненай пачуццямі, запалам і імкненнем да разумення сябе і філасофіі жыцця.

Лейтматывам паэтычнага свету Р. Баравіковай з’яўляецца інтымная лірыка, высока ацэненая крытыкай. Таісе Бондар, прэзаіку і перакладчыцы, у артыкуле “Чатыры спробы назваць таямніцу” [1] нават атрымалася расставіць “вехі кахання” па кнігах паэтэсы. Сама ж аўтарка зазначае ў адным з інтэрв’ю: “Каханне – гэта адкрыццё чалавека, які адпавядае запатрабаванням тваёй душы” [2, с. 60]. Па вялікім рахунку, уся лірыка паэтэсы – “пра каханне як найвышэйшае праяўленне духоўнасці, як Боскі дар і ўзнагарода за нястомную працу душы, і як наканаванне” [3, с. 63]. Зыходзячы з усяго сказанага вышэй, няцяжка будзе вызначыць, што на працягу ўсяго лірычнага шляху каханне для паэтэсы і яе лірычнага “Я” – гэта ідэал, дзе пануюць “кахаць” і “жыць” тоесныя.

У пераважнай большасці любоўных вершаў Р. Баравіковай каханне выступае як процівага адзіноце. Разам з тым, аналізуючы лірычныя творы паэтэсы, лёгка заўважыць, што каханне бывае не толькі крыніцай шчасця, але і крыніцай залежнасці, расчаравання, часта пакут:

Каханне, ты – прывабная быліна,
Дзе з двух герояў нехта вечны раб [4, с. 130].

“Якія вочы мне дало каханне!”,
Але... спярша душу яму аддаў...
Каханне і прынізіць, і ... узніме,
Пакуль у ім жыве душа мая [5, с. 208].

Ідэалізуючы каханне ў сваіх вершах, паэтэса стварае адметны жаночы лірычны вобраз, якому ўласцівы пачуццёвасць, дабрыня і безаглядная ахвярнасць дзеля свайго каханага.

Лірычная гераіня Р. Баравіковай заўсёды з’яўляецца прыкладам элегантнасці, жаночкасці, самаахвярнасці і выкшталцонасці. Сусвет жанчыны, які раскрываецца ў лірыцы, напоўнены, з аднаго боку, святлом любові і кахання, з другога – пачуццём адзіноты і самоты:

Кране тугою краявід
Пад боскім зоркавым кілімам,
І плакаць хочацца наўзрыд
Аб нечым тайным, немагчымым [5, с. 5].

Над горадам сваволіць май гуллівы,
Я пакланюся зводдаля яму,
А гэты дзень высокі і шчаслівы,
Як сонца, над зямлёй уздыму [5, с. 67].

Лірычная гераіня вершаў – гэта шматгранны і вытанчаны вобраз, для якога каханне – гэта тое, што дае адчуванне поўнага спектра эмоцый: радасці і пакуты, самотнасці і расчаравання. Унутраны свет лірычнага “Я” ва ўмовах ідэалізацыі кахання напоўнены супярэчнасцямі: з аднаго боку, гэта імкненне да кахання і гармоніі, з другога – страх перад адзінотай і непаразуменнем. Гэтыя пачуцці знаходзяць адлюстраванне ў паэтычных радках творцы, дзе праз душэўны і пачуццёвы стан сваёй гераіні яна даследуе тэмы кахання, страты, надзеі (вершы “Ішлі на ясны і вялізны...”, “Не трэба надакучаць”, “Павернецца свет, гэта ж праўда такое бывае...” і інш.):

А дзень на сад пральецца,
Сцяжынка згубіцца між траў...
Я ведаю: ён адгукнецца,
Ён з’явіцца, калі кахаў...
Бо ці змагла б злятаць так лёгка
Язміну квецень на зямлю
І я сярод прыроды вогкай,
Як і раней, шаптаць: “Люблю...” [5, с. 197]

Унутраны свет закаханай лірычнай гераіні Р. Баравіковай, нібы эмацыянальныя арэлі (пад эмацыянальнымі арэлімі мы разумеем стан, пры якім адбываюцца хуткія і часта непрадказальныя змены настрою чалавека). Лірычная гераіня здольная заглыбляцца ў розныя эмацыянальныя станы, дзе кожная эмоцыя набывае пік сваёй магчымай праяўленнасці. Трэба адзначыць, што гэтыя станы могуць змяняцца нават у межах аднаго верша:

Не абяцаюць, калі ўсё – цацанка.
Таксама я... Што даць табе магла?
Шчыруе ў днях гарэзлівых каханка,
А я табе каханаю была.
...Пражытае на дне вачэй хаваю,
Жыву з цяпельца даўняга святла...
Забытая! Няхай. Затое знаю,
Што я табе каханаю была [4, с. 145].

Прыведзеныя радкі з верша “Не абяцаюць, калі ўсё – цацанка...” – выдатны прыклад эмацыянальнай нераўнавагі, эмацыянальнага дысбалансу і эмацыянальнай траўматызацыі лірычнай гераіні, дзе яна ў межах трох строф змяняе пакуту і сум, які дамінуе ў агульным настроі верша, на хуткае “няхай”, у якім прачытваецца ўпэўненасць, годнасць і самапавага

лірычнай гераіні. Падобная заканамернасць прысутнічае і ў такіх вершах, як “Ішлі на ясны і вялізны...”, “Цыкламены” і інш. У межах аднаго твора лірычная гераіня адчувае і расчараванне, і журботу, і сум, і смутак.

Як адзначаюць псіхолагі Онно Ван дэр Харт, Эллерт Р. С. Нейенхэус, Кэці Сціл [6], прычынамі такіх эмацыянальных арэляў можа быць ранейшая эмацыянальная траўматызацыя, якая не дазваляе гераіні ўтрымлівацца на адной хвалі эмоцыі. У сваёй рабоце “Структурная дысацыяцыя і тэрапія наступстваў хранічнай псіхічнай траўмы” яны адзначаюць наступнае: “Тэрмін траўма азначае не падзею, а ўнутраны стан чалавека, які пакутуе ад разладу, выкліканага перажываннем экстрэмальнай падзеі” [6, с. 42]. Далей аўтары зазначаюць, што прыкладам траўмы могуць быць цяжкія адносіны паміж закаханымі. Аналізуючы вобраз лірычнай гераіні Р. Баравіковай, мы заўважаем факт наяўнасці пачуццёвай траўматызацыі. Аднак дзе шукаць яго карані?

На нашу думку, гэты траўматычны вопыт трэба шукаць у вершах, дзе аўтарка падае вобраз лірычнай гераіні, якая расстаецца з каханым і моцна пакутуе праз гэта. Гэтакі стан прасочваецца ў вершах “Мы не хаваліся за фразы...”, “У прадчуванні блізкае разлукі...”, “Развітанне” і інш. Пасля знаёмства з вершамі становіцца зразумелым, што пакуты і моцны душэўны боль гераіні і ёсць тая кропка адліку, што запуская эмацыянальны арэлі:

...І ў гэтым рытме нетутэйшым,
Пад дахам зорнага святла,
Мы шлях сустрэч былых завершым,
Як птушку выпусцім з сіла.
...Адбіты палкіх слоў атакі, –
Не стала я тваёй зямлёй,
і плача горача сіртакі
ў акне па Грэцыі сваёй [5, с. 154].

Смяюся, плачу, шчабячу
На даўжыню завода...
І як пакутліва маўчу,
Калі між намі згода [5, с. 16].

У вершах Р. Баравіковай “Забыць і назаўсёды адысці...”, “Апошняя сустрэча” асэнсоўваецца момант развітання з каханым. Гэта найчасцей вельмі балючая падзея, якая і накладвае свой траўматычны адбітак на эмацыянальны стан лірычнай гераіні, што ў далейшым прыводзіць яе да моцных душэўных пакут, якія і выклікаюць стан, пры якім гераіня вымушана адчуваць палярныя эмоцыі і пачуцці. Так, у вершы “Забыць і назаўсёды адысці...” лірычная гераіня ўспамінае тую знакавую сустрэчу з каханым, якая была самай каштоўнай і цёплай. Аднак яна не спраўдзілася. Лірычная гераіня адчувае пачуццё разгубленасці, нязвыкласці і суму ад гэтага. “Адмовіцца, каб ведаць, што знайшла!” [5, с. 125] – гэты радок верша дазваляе аўтарцы змяніць эмацыянальную хвалю на больш цёплую, летуценную, яна акунае лірычную гераіню ў сон наяве. Ужо ў апошніх радках лірычнае “Я” вырашае “вернасцю сваёю пакараць” каханага, што характарызуе яе эмацыянальны фон як упэўнены, стойкі перад тымі перашкодамі, якія сустрапаюцца ёй на шляху любоўным.

У вершы “Апошняя сустрэча” лірычная гераіня сумуе па непазбежным расстанні з каханым, па іх апошняй сустрэчы, якая зноў наносіць ёй вялікую душэўную траўму. Невыпадковым у вершы з’яўляецца фонавы пейзаж, які стварае Р. Баравікова. Менавіта ён адыгрывае немалаважную ролю ў тым, што лірычная гераіня заглыбляецца ў розныя эмацыянальныя станы, прымушае яе, як каханы, з якім яны апошні раз сустракаюцца, адчуваць боль, жаль і сум: “...Засланы вочы ціхім жалем // Пакутліва накрыла плечы” [5, с. 35]. Згодна з псіхолагамі, для людзей, “якія пакутуюць ад хранічнай траўмы, няма нічога больш пагрозлівага, чым

няўстойлівасць, непрадказальнасць і нявызначанасць” [6, с. 87]. Менавіта гэтая непрадказальнасць і нявызначанасць сустрэчы падштурхоўвае лірычную гераіню да адчування віны, што мы і бачым напрыканцы верша (“нібыта ў нечым вінавата” [5, с. 35]).

Такім чынам, Раіса Баравікова ў сваім паэтычным свеце стварае непаўторную лірычную гераіню, якая з’яўляецца носьбітам цнатлівасці і самааданнасці. Сваім літаратурным талентам яна стварае своеасаблівую школу выхавання пачуццяў для свайго лірычнага “Я”. Пры дапамозе верша і лірычнага вобраза Р. Баравікова даследуе тэму кахання, страты, надзеі, якія здольны запусціць рух эмацыянальных арэляў у лірычнай гераіні. Дакладна бачна, што яна майстра стварэння ўмоў, пры якіх для лірычнага “Я” паэтэсы каханне – “гэта культ, ідэал, і яна спасцігае яго як еўхарыстыю” [7, с. 59]. У сваёй творчасці аўтарка выступае ў якасці даследчыка-псіхалага жаночай душы. Творца дазваляе сваёй лірычнай гераіні вельмі глыбока адчуць поўную палітру пачуццяў, якія могуць хутка змяняцца ў межах аднаго верша: яна можа адчуваць і пік суму/болю, і пік радасці.

Спіс літаратуры

- 1 Бондар, Т. Чатыры спробы назваць таямніцу : [штрыхі да творч. партрэта Р. Баравіковай] / Т. Бондар // ЛіМ. – 1984. – 13 ліпеня. – С. 5.
- 2 З табою : З Раісай Баравіковай гутараць супрацоўнікі часопіса “Крыніца” // Крыніца. – 1996. – № 5–6. – С. 60.
- 3 Верціхоўская, М. Урокі літаратуры : пошук і творчасць : дапаможнік для настаўнікаў / Марыя Верціхоўская. – Мінск : Літаратура і искусство, 2008. – 224 с.
- 4 Баравікова, Р. Дрэва для райскай птушкі : лірыка / Раіса Баравікова; прадм. І. Штэйнер. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 270 с. – (Залатое пярэ).
- 5 Баравікова, Р. Сад на капялюшыку каханай : лірыка / Р. Баравікова. – Мінск : Маст. літ., 1997. – 486 с. – (“Залатая серыя”. Паэзія XX стагоддзя).
- 6 Ван дер Харт, О. Призраки прошлого: Структурная диссоциация и терапия последствий хронической психической травмы / Нейенхёус Э. Р. С., Стил К.; пер. с англ. – М. : Когито-Центр, 2013. – 496 с.
- 7 Браздзіхіна, А. 90-60-90 (Сучасны літаратурны працэс : на шляху да ідэалу) : зб. навук.-крыт. арт. / А. В. Браздзіхіна ; М-ва адукацыі РБ ; Гом. дзярж. ўн-т імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2014. – 200 с.

УДК 821.161.3.09“18”

Л. Г. КІСЯЛЁВА

(г. Мінск, Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы
Цэнтра даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі)

МАЛАДАСЛЕДАВАНЫ ТВОР ТАМАША ЗАНА

Тамаш Зан вядомы перадусім як паэт, а яго вельмі цікавая проза звычайна застаецца па-за ўвагай даследчыкаў. У артыкуле ставіцца мэта раскрыць мастацкую адметнасць празаічных тэкстаў гэтага аўтара, разгледзець формы рэцэпцыі, іранічнага пераасэнсавання сусветнай і айчыннай літаратуры (перш за ўсё спадчыны Лорэнса Стэрна і Юзафа Бакі) у апавесці Т. Зана “Свет і любасць, альбо Жыццё і праца мае”. Даследаванне дазваляе зрабіць выснову, што ў гэтым неардынарным творы Т. Зан шмат у чым апырэдзіў мастацкія эксперыменты пазнейшых эпох.